

Kūrybinė savastis Adlerietiškoje psichologijoje

THOMAS E. EDGAR

Adleris (1964, p. 142) didžiavosi tuo, kad Individualioji psichologija išlaikė dalelytę metafizikos. Tuo metu, kai „moksliški“ psichologai iš visų jėgų stengėsi atsiriboti nuo filosofinių ir metafizinių svarstymų, Adleris liko prie savo, idealistiško pozityvisto, požiūrio. Vėlyvosios karjeros laikotarpiu, Adleris išreiškė apgailestavimą dėl to, kad daug kas į metafiziką žiūri klaidingai ir norėtų iš žmonijos gyvenimo eliminuoti viską, ko negali iš karto (tiesiogiai) suprasti.

...Kiekviena nauja idėja slypi už tiesioginio patyrimo. Vice versa, tiesioginis patyrimas niekuomet neatneša nieko naujo. Tiktai susintetinanti (sujungianti) idėja yra tai, kas sujungia tiesioginio patyrimo duomenis...Aš nematau jokio pagrindo bijoti metafizikos; ji turėjo labai didelę įtaką žmogaus gyvenimui ir vystymuisi. *Mes neesame apdovanoti absoliučios tiesos žinojimu, tad šiuo atžvilgiu esame priversti patys sau kurti teorijas apie savo ateitį ir apie savo veiksmų pasekmes* (1964, p. 142).

Akivaizdu, kad Adleris patiriantį žmogų „pastatė“ pačiame reikšmės suteikimo centre. Žmogus nėra pasyvus, tik priimantis aplinką, jis aktyviai dalyvauja suteikdamas prasmę betarpiško patyrimo empirinei informacijai. Individo kūrybinė galia – tai labai svarbus kintamasis persmelkęs visą Adlerio ilgą ir produktyvią karjerą. Iš esmės jis išvystė psichologiją turinčią sielą (Adler, 1964). Adlerio psichologija tapo subjektyvia psichologija, kurios centre – kūrybinga savastis. Ginčiuose tarp Froido ir Adlerio bei jų kolegų ši tema tapo vienu iš pagrindinių kovos laukų. Šiuo atžvilgiu Allport'as (1955) pažymėjo: „taigi žmogaus individualumas tęsiasi be galo, virš menko augalų ar gyvūnų individualumo, kurie pirmiausia ar išskirtinai yra tropizmų (reakcijų į dirgiklius) ir instinktų kūriniai. Žmogus kalba, juokiasi, nuobodžiauja, vysto kultūrą, meldžiasi, turi išankstinį numanymą apie mirtį, studijuoja teologiją ir veržiasi link savo asmenybinio augimo.“

Manant, kad Allport'o mąstymas yra pakankamai tikslus, Adleris (1964, p 62) laikytinas vienu iš tų teoretikų, dirbusių ir kūrusių prieš I-ąjį pasaulinį karą, kurį galima prilyginti „balsui tyruose“ šaukusiu, kad savastis ar siela turi likti svarbiausiu dalyku, jei psichologija siekia pateikti pakankamus paaiškinimus. Pasiūlydamas kūrybingą savastį, kaip esminį teorinį konstrukta, Adleris iškėlė neapibrėžtumo (ne determinacijos) principą panašų į Heisenbero principą fizikoje. Adleris (1970) teigė, kad aplinka ir paveldimumas kartu sudėjus vaiko elgesyje lemia tikrai galimą ir nieko daugiau.

...galų gale prielaidos apie kūrybinę vaiko savastį nesiderina (prieštarauja/daro nepagrįstomis) su nuomonėmis tų, kurie tiki, kad priežastiniame paveldimumo iš vienos pusės arba aplinkos įtakoje iš kitos, galima išbaigčiai paaiškinti visą jo (vaiko) asmenybę. Vara (judėti link tobulybės) yra be

krypties, kol ji netampa dalimi judėjimo tikslo link, kurį jis (vaikas) sukuria kaip atsaką į savo aplinkos poveikį. Šis atsakas nėra paprasčiausia pasyvi reakcija, bet individo kūrybinės veiklos apraiška. Tuščias bandymas yra sukurti psichologiją besiremiančią vienomis varomis neatsižvelgiant į kūrybinę vaiko galią, kuri nurodo šiai varai kryptį, išlieja formą ir suteikia jai prasmingą tikslą.

Galima atlikti gana tikslias tikimybinės prognozes dideliame skaičiu žmonių, gimusių panašioje aplinkoje ir turintiems panašias genetines charakteristikas. Pavyzdžiui, galima prognozuoti, kad iš didelio skaičiaus kokio nors geto lūšnyno vaikų, kurių visi yra juodaodžiai bei kilę iš išsiskyrusių šeimų, 80 proc. nepabaigs vidurinės mokyklos. Bet vienam vaikui paimtam iš tos grupės, negalima atlikti jokių tikslų prognozių remiantis vien aplinka bei paveldimumu. Bandant nuspėti vieno vaiko ateitį, turi būti atsižvelgta į *jo* kūrybinę galią. Žinoma, šio vaiko elgesį įtakoja ir paveldimumas ir aplinka. Vaikai (ir suaugusieji) yra linkę daryti panašias išvadas panašiose aplinkybėse. Bet tas, kuris trokšta nuspėti vieno individo ateitį, turi žinoti, kaip pastarajam yra naudinga jo patirtis. Aplinka ir paveldimumas – tai plytos ir cementas, bet tam, kad suprastumėm žmogų, mes turime atsižvelgti į tai, kaip jis šias statybines medžiagas panaudojo.

Kaip Adleris (1964) rašė:

Mes pripažįstame, kad kiekvienas vaikas gimsta su potencialiomis galimybėmis, kurios skiriasi nuo bet kokio kito vaiko galimybių. Mūsų prieštaravimai paveldimumo ar kokio kito mokymo pernelyg pabrėžiančio konstitucinės dispozicijos reikšmę, yra dėl to, kad svarbu ne tai, kokie mes gimstame, svarbu yra tai, kaip mes tą duotybę panaudojame.

Mes turime savęs paklausti: „Kas tai naudoja?“... Tam, kad suprastumėm šį faktą, mums yra būtina padaryti prielaidą apie kitos jėgos egzistavimą – apie kūrybinę individo galią. Mes esame skatinami priskirti vaikui kūrybinę galią, kuri suteikia judėjimą visoms jam padarytoms įtakom ir visom jo potencialiom galimybėm, judėjimą link kliūties įveikimo.

Autorių vertinant, ši kūrybingos savasties koncepcija Adlerio psichologijoje buvo viena iš esminių priežasčių, dėl ko jo pasaulėžiūra akademinų psichologų tarpe iki II pasaulinio karo buvo taip menkai priimta. Ankstyvieji psichologai aktyviai siekė būti „moksliški“, atrasti taisykles lemiančias žmogaus elgesį, sumodeliuoti psichologiją pagal „realius“ mokslus tokius kaip chemija ir/arba fizika. Tvirtai laikydamasis kūrybingos savasties koncepcijos, Adleris savo psichologijoje aiškiai atmetė fundamentalias mokslinių psichologų prielaidas, kad elgesį sąlygoja painus rinkinys išorinių ir galimai suprantamų bei pamatuojamų faktorių.

Sujungta su poreikiu judėti link meistriškumo bei tobulybės, individo kūrybinės galios koncepcija veda tiesiai prie Adleritiškosios gyvenimo stiliaus sąvokos (apie kurią bus kalbama kitur). Visu savo teorijos vystymo laikotarpiu, Adleris nuolat grįždavo prie kūrybingos savasties ar kūrybinės

galios terminų. Galbūt vienas iš pačių aiškiausių pasisakymų atskleidžiančių jo įsitikinimus apie kūrybingumą ir gyvenimo stilių pateikiamas čia (Adleris, 1964):

Mes negalime iš anksto žinoti, ką vaikas padarys iš visų jį supančių įtakų bei organinių patirčių.

Čia vaikas veikia laisvės karalystėje vedamas savo asmeninės kūrybinės galios.

Pasirinkimų gausu. Aš visą laiką siekiau atkreipti į tai dėmesį ir tuo pačiu paneigti tai, jog jie yra priežastiniais ryšiais nulemiami... Čia (paveldimume ir aplinkos poveikyje) yra tūkstančiai galimybių tiek laisvės, tiek ir klaidų srityse. Kiekvienas klys, nes niekas negali pasiekti absoliučios tiesos.

Suteikdamas kūrybinei galiai centrinę poziciją savo psichologijos teorijoje, Adleris susiejo save su tuo metu psichologijoje kylančia „trečiąja jėga“ (t.y. humanistine psichologija). „Moksliniai“ psichologai šią sprendimus priimančią asmens galią buvo „nurašę“ kaip variacinę klaidą ar nemalonų kintamąjį. Adleriui ši galia buvo centrine siekiant suprasti žmogų; jo pasaulėžiūroje jina tapo esminė asmens charakteristika.

Slavik S., (Ed.), Carlson J., (Ed.), Readings in the Theory of Individual Psychology. New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2006.